

Jubilæumsfugl, maj 2026 - Stenpikker

- af Wilhelm Lorenzen Fabricius

Hvert år, som regel en af de første dage i maj, ser man pludselig glimt af en karakteristisk hale; hvid med et omvendt T. Stenpikkerne lander på marker over alt i Sønderjylland, ofte de samme marker år efter år. I de følgende uger veksler antallet af stenpikkere, der løber omkring og fanger smådyr. Langt, langt de fleste af de smukke fugle er på vej mod nord – til yngleområderne i Nordens fjelde og stenmarker, hvor de findes i hundredetusindvis. Som dansk ynglefugl er den desværre gået så voldsomt tilbage, at man kan frygte for dens fremtid.

Foto: Aage Matthiesen

Stenpikkeren tilhører en slægt af smådrosler, der helt overvejende er udbredt mod syd og sydøst i Europa, Nordafrika og Mellemøsten. 10-15 arter ligner hinanden meget, og er alle knyttet til åbent, tørt land med sparsom vegetation – eller ligefrem ørken. Kun én art har bredt sig nordpå efter Istiden, og yngler så til gengæld så langt mod nord som Grønland, Nordøstcanada, Sibirien og Alaska.

Link til stenpikkerens globale udbredelse:

https://en.wikipedia.org/wiki/Northern_wheatear#/media/File:Oenanthe_oenanthe_m.jpg

Uanset, hvor de yngler, overvintrer de i Afrika, syd for Sahara. Kun en meget lille del af de asiatiske fugle overvintrer i Irak. Ringmærkninger af stenpikkere i Danmark viser, at de trækker ”vest om”, dvs via Den Iberiske Halvø, til deres vinterkvarter på

savannerne. Stenpikkerens trækmønster er et spændende eksempel på, hvordan vinterkvarterer opretholdes, selv om det havde været langt nemmere, bare at flyve mod syd og etablere vinterkvarter i fx Sydasiens, Australien eller Sydamerika. Forklaringen er, at vinterkvarteret er fuglens egentlige "hjemme", mens yngleområdet er et sted, man opportunistisk flyver ud til og udnytter en midlertidig periode med masser af føde til ungerne. Så snart insektmængden går ned i efteråret, er det med at komme hjem igen. Disse trækruter blev etableret og udvidet i takt med at Istiden ophørte, og arterne bredte sig længere og længere ud. Tilsyneladende irrationelt lange trækruter giver mening i lyset af klimaforandringerne, så derfor har stenpikkeren en af de længste trækruter, set i forhold til kropsstørrelsen, på hele kloden. Alaskas fugle flyver 15.000 km hver vej, næsten 300 km om dagen, det er det længste træk hos en småfugl, man kender.

At være trækfugl er, på den ene side, en smart måde at kunne udnytte de midlertidige, store mængder insekter på den nordlige halvkugle, og på den anden side en farefuld færd, der kræver masser af energi. Flyveturen over Atlanterhavet i ét stræk, fra Grønland, via Island til Irlands vestkyst, er krævende for en ung stenpikker på 25 gr. De sidste 3.500 km går over åbent vand uden mulighed for rast. Om efteråret har man iagttaget, at de ellers insektædende stenpikkere æder bær - al energi tæller.

Foto: Aage Matthiesen

De få danske ynglefugle følger samme mønster som deres artsfæller overalt; hunnen bygger reden mellem store sten, evt i en hulhed i jorden, mens hannen markerer territoriet med sin korte, knitrende sang. Der er ét kuld med 5-7 æg, der udruges af hunnen, mens begge deltager i opfodringen. Allerede da den første Atlasundersøgelse (1971-1974) blev lavet, kunne Tommy Dybbro referere ældre beretninger om, at den havde været meget mere almindelig i det gamle landbrugsland. Den var da forsvundet fra store dele af det indre Jylland, men stadig udbredt langs Vestkysten. På Sjælland kunne man helt op i 1980'erne betegne den

som ret udbredt, omend fåtalig. Ved Atlas II (1993-96) var udbredelsen halveret og i Atlas III (2014-17) var der blot 115 kvadrater, hvor arten enten yngede med sikkerhed eller sandsynligt. Man tillægger normalt ikke observationer af "muligt ynglende" stenpikkere den store betydning på grund af artens sene træktid. Forsøg på at estimere ynglebestanden er ofte mødt med skepsis, og der er næppe tvivl om at den har været overvurderet, når tal som 2-3.000 ynglepar blev nævnt. Mit forsigtige bud er få hundrede par i hele Danmark af den før så almindelige fugl, der i dag rødlistes som sårbar (VU).

Stenpikker på Rødlisten:

<https://ecos.au.dk/forskningraadgivning/temasider/redlist/soeg-en-art?artid=24162>

I Sønderjylland var bestanden i begyndelsen af 1970'erne koncentreret om Marsken, Rømø og Als-Sundeved-Lillebælt. Da Atlas II løb af stablen, var den næsten helt forsvundet fra Marsken og stærkt reduceret på Rømø. Der var sket en udtynding i den østlige del af Sønderjylland, hvor den forsvandt fra nogle lokaliteter, men blev fundet på enkelte nye. I den centrale del af amtet har den kun været registreret enkelte steder de sidste godt 50 år. Da Atlas III blev gennemført, viste artens status sig katastrofal; kun på Nordals fandtes den ynglende med sikkerhed i to kvadrater, og i resten af landsdelen kun som sandsynligt ynglende i fire. Alle andre fund var "muligt ynglende" og der er ingen grund til at tro, det var ynglefugle. Om den overhovedet vil yngle i Sønderjylland i 2026 er et åbent spørgsmål.

Foto: Johan Chr. Homann

Hvordan kan det være, at en fugl med før så stor succes er ved at takke af som dansk ynglefugl? Svaret er det samme, som med andre arter, der er knyttet til de lysåbne, næringsfattige naturtyper: levestederne og fødegrundlaget forsvinder. Stenpikkerens biotop er de næringsfattige overdrev, tæt afgræssede enge og strandenge - og den skal have adgang til enten stenbunker eller stengærder.

Tidligere fandt man den også rundt om byer og landsbyer. Sommetider finder man dem på usprøjtede arealer i byernes havneområder og store industrier - det vigtige er kombinationen af stenkupper og insekter. Den lever helt overvejende af smådyr som insekter og edderkopper, og dem er der blevet fortlivende få af det seneste halve århundrede. Så det er nok rimeligt at antage, at stenkupperens nedtur skyldes ændringer i de fysiske omgivelser. Enge og overdrev er blevet opdyrket, mange diger og stenkupper forsvundet og der sker en omfattende tilgroning, hvor nogle få arter af meter høje urter og græsser helt dominerer de udyrkede arealer, så småplanter, og dermed store dele af insektlivet, forsvinder. Havneområder "civiliseres" og industrikvartererne er robotplæneklippede pesticidørkener.

Det er svært, at pege på enkle greb, der kunne understøtte stenkupperen som ynglefugl i Danmark, men naturskånsom græsning af enge langs fjorde, nor og store søer - og en frilægning af de resterende stenkupper, ville utvivlsomt hjælpe. Den Danske Naturfond har flere steder bidraget til, at sten igen kommer ud i landskabet, fx er der "sået" flere vognlæs større sten i Kragelund Moses højtliggende områder – og der er fugleklatter på dem alle. Man kunne med fordel også forlade grusgrave - uden at prøve at slette sporene efter sig, ved at køre muld på eller etablere fiskesøer med klippede græsplæner omkring. Det ville være kærkomment med gruset, karrig jordbund – ikke bare for stenkupperen, men også for den rigdom af andre arter, der er knyttet til de åbne, tørre, næringsfattige levesteder.

Måske er stenkupperens dage som ynglefugl i Sønderjylland talte, men som trækfugl vil vi fortsat se dem i stort tal, både i maj på vej nordpå og igen i september- oktober, når det går mod syd.

Kilder: Atlas I (Dybbro 1976), Atlas II (Grell, 1998) og Atlas III (Vikstrøm, Moshøj e.a 2019), Fuglene i Danmark (Meltofte, Fjeldså, Gyldendal 1988, 2009), Wikipedia, Dansk Trækfugleatlas (Bønlykke e.a Rhodos 2006)

Læs mere om stenkupperen her:

<https://dofbasen.dk/danmarksfugle/art/11460>

Hannen i yngledragt med advarselskald:

<https://www.youtube.com/watch?v=cN8oCnhxtqI>

Hannen i frisk efterårsdragt: <https://www.youtube.com/watch?v=XE68MYiFhsl>

Hunnen: https://www.youtube.com/watch?v=L_WMQWSoeko